

ცნებების „ფინანსები“ და „ფულის“ ძირითადი
თეორიულ-სამართლებრივი განმასხვავებელი ასპექტები

Basic Theoretical and Legal Aspects of the Distinctive Concepts of
"Finance" and "Money"

გიორგი ცაავა - ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, g.tsaava@banklabonline.com;
ნათია გორგაძე - დოქტორანტი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის

Giorgi Tsaava - Doctor of Economics, Professor ,
Georgian Technical University, g.tsaava@banklabonline.com;
Natia Gorgadze - PhD student, Georgian Technical University

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ტერმინი „ფინანსები“-ს ტერმინი „ფული“-საგან განმასხვავებელი ძირითადი ნიშან-თვისებები, მათი წარმოშობა და განვითარება ისტორიული ევოლუციის გათვალისწინებით. ძირითადი ყურადღებაა გამახვილებული თანამედროვე საზოგადოებისათვის ფინანსებისა და ფულის არსის, თავისებურებების, ფუნქციების, როლისა და მნიშვნელობის გამოვლენის ძირითად ასპექტებზე. არგუმენტირებულია ავტორების საკუთარი მოსაზრება განხილვადი კატეგორიების განმარტებებთან მიმართებაში.

საკვანძო სიტყვები: ფინანსები, ფული, ფინანსების ფუნქციები, ფინანსების როლი, ფულის ფუნქციები, ფულის რილი, ფინანსური ურთიერთობები, ფულადი ურთიერთობები.

Abstract

The article discusses the distinctive main features of the term "finances" from the term "money", their origin and development in the context of historical availability. The main focus is on the essence of finance and money, their peculiarities, role and importance of functions. The authors have argued their views on the definitions of reviewed categories.

1. "Finance" and "money" - a different side of the economy, possessing a number of distinctive features and characteristics, carrying out a set of specific functions, is an integral and essential element in the functioning and development of the economy of any modern state, as well as various aspects (elements) of the economy that They relate to each other as cause and effect.

2. Finance did not cover the entire scope of monetary relations, but only that part which is formed by the cash funds of the state, its territorial divisions, f as enterprises, organizations and institutions.
3. The financial relations differ from monetary relations on the basis of equivalence, since finances are not intended to create a counter-satisfaction, their movement is not of a nature compensation.
4. Financial relationships - it is always a distribution relationship since there are at the stage of product distribution public and not at the stage of production, exchange and consumption. One of the subjects of financial relations will always be endowed with powers.
5. It is suggested that at present, the term "finance" permissible to consider three aspects: as an economic category - finances are a set of economic monetary relations arising in the process of formation, distribution and use of funds of funds of the state, his subjects of, municipalities and as enterprises, organizations and institutions necessary for the realization of their main objectives, functions and tasks to ensure expanded reproduction, government security in general, and to meet social needs; as a material category - finance are cash funds of the state, his subjects of, municipalities are formed, as well as enterprises, organizations and institutions; as a legal category - finances are a set public relations arising in the process of formation, distribution and use of funds of the state, his subjects of, municipalities and enterprises, organizations, institutions, regulated by the law.

Keywords: Keywords: Finance, Money, Functions Of Finance, Role Of Finance, Functions Of Money, Role Of Money, Financial Relations, Monetary Relations.

შესავალი. ცნება „ფინანსები“ ხშირადაა გაიგივებული ცნება „ფულთან“. აღნიშნულთან დაკავშირებით, მოცემული სტატიის ფარგლებში, ჩვენს მიერ გამოკვლევის მცდელობა იქნება დასახული, თუ მაინც ასე მჭიდროდ რატომ აკავშირებენ ტერმინ „ფინანსებს“ ტერმინ „ფულთან“, „ფინანსები“ და „ფული“ - ერთი და იგივეა, თუ ორი სხვადასხვა კატეგორიაა? ჩვენი მოსაზრებით, იმისათვის, რომ მოცემული ტერმინების თანაფარდობასთან მიმართებაში უსაზღვრო მრავალფეროვან მსჯელობებში გავერკვიოთ, საჭიროა, უპირველეს ყოვლისა, ფინანსებისა და ფულის არსის, თავისებურებების, ძირითადი ფუნქციების, როლის, აგრეთვე თანამედროვე საზოგადოებისათვის მნიშვნელობის გამოვლენის მიზნით, მათი წარმოშობის წინაპირობებს უფრო სიღრმისეულად გავეცნოთ.

ამრიგად, რას წარმოადგენს თავისთავად „ფინანსები“, და რას - „ფული“?

როგორც ისტორია მოწმობს, ტერმინი „financia“ XVIII – XV სს. იტალიის სავაჭრო ქალაქებში წარმოიშვა.თავიდან იგი ნებისმიერი ფულადი ნაკადის აღმნიშვნელი იყო, შემდეგ კი მან, მიიღო რა საერთაშორისო აღიარება, ფულადი სახსრების სახელმწიფო ფონდების წარმოქმნასთან მიმართებაში ორ სუბიექტს (მოსახლეობასა და სახელმწიფოს) შორის ფულადი ურთიერთობების სისტემასთან დაკავშირებული ცნების სახით გამოყენება დაიწყო.

აღსანიშნავია, რომ უკვე XVI ს. საფრანგეთში ტერმინი „finances“ სახელმწიფოებრივი სახსრების მდგომარეობას აღნიშნავდა. შემდგომ მოცემული აღნიშვნა სხვა კულტურულ ქვეყნებშიც გადავიდა (1, გვ. 2).

უნდა აღინიშნოს, რომ XX ს. უცხოეთის ფინანსურ და საფინანსო-სამართლებრივ ლიტერატურაში ფინანსების ქვეშ გაგება დაიწყო როგორც საჯარო, ასევე კერძო სუბიექტების ფულადი რესურსებისა (შემოსავლები და ხარჯები) და მათი მართვის სახით. შესაბამისად, საჯარო და კერძო ფინანსების გამოყოფა ჩამოყალიბდა.

მეცნიერები, მათ შორის ქართველი მეცნიერებიც, სახელმწიფოს განვითარების რევილუციამდელ პერიოდში, ფინანსებს განიხილავდნენ როგორც სახელმწიფოს შემოსავლებსა და ხარჯებს და აღნიშნული სახსრების მართვასთან მიმართებაში საქმიანობას. ამასთან ფინანსების გაგებაში საკვანძო კატეგორიად სახელმწიფოებრივი მეურნეობა ითვლებოდა. საბჭოთა მეცნიერებამ ფინანსების თავისებური განსჯა გამოიმუშავა, რომელიც სსრკ-ს ეკონომიკური და პოლიტიკური სისტემის შესაბამისი იყო. ფინანსების საბჭოური გაგება პრაქტიკულად „საჯარო ფინანსების“ დასავლეთი გაგებას სრულად ემთხვეოდა (2, გვ. 104 - 115).

ძირითადი ტექსტი. თანამედროვე მეცნიერების თვალსაზრისის მიხედვით ფინანსების წარმოშობას წინ რიგი წინაპირობები უსწრებდა. უპირველეს ყოვლისა, სწორედ ცენტრალურ ევროპაში

პირველი ბურჟუაზიული რევოლუციის შედეგად მონარქების ძალაუფლება მნიშვნელოვნად იქნა შეკვეცილი, რამაც შედეგად სახელმწიფოს მეთაურის (მონარქის) ხაზინიდან ჩამოშორებას შეუწყო ხელი. სხვა სიტყვებით, სახელმწიფოს მეთაურს უკვე ბიუჯეტის (ფულადი სახსრების საერთოსახელმწიფოებრივი ფონდის) ერთპიროვნულად განკარგვა არ შეეძლო.

მეორე მხრივ, ბიუჯეტის ფორმირებამ და გამოყენებამ სისტემური ხასიათი მიიღო, რაც სახელმწიფოებრივი შემოსავლებისა და ხარჯების გარკვეული შემადგენლობის, სტრუქტურისა და კანონმდებრივი მიკუთვნების სისტემის წარმოშობით იყო განპირობებული.

ბოლოს, მესამე წინაპირობა დაკავშირებულია იმასთან, რომ გადასახადებმა ფულად ფორმაში უპირატესი ხასიათი შეიძინეს, მაშინ როდესაც ადრე სახელმწიფოს შემოსავლები ძირითადად ნატურალური შეწირულობებისა და შრომითი ბეგარების ხარჯზე ფორმირდებოდა (9, გვ/ 1 - 10).

ამრიგად, სახელმწიფოებრიობისა და ფულადი ურთიერთობების განვითარების მხოლოდ მოცემულ ეტაპზე შექმნილი პროდუქტის ღირებულებით გამოხატულებაში განაწილება გახდა შესაძლებელი. განაწილებითი ურთიერთობები - საზოგადოებაში ეკონომიკური ურთიერთობების ნაწილია, და ფინანსები, წარმოადგენენ რა საზოგადოებრივი ურთიერთობების ობიექტურად არსებული აღნიშნული სფეროს გამოხატულებას, ეკონომიკურ კატეგორიას წარმოადგენენ. მათ ღირებულების მოძრაობის განსაკუთრებული ფორმების მეშვეობით ნათლად გამოხატული სპეციფიკური საზოგადოებრივი დანიშნულება - სახელმწიფოს ფულადი ფონდების ფორმირება და გამოყენებაკისრიათ.ფინანსები ამასთან ერთად ისტორიული კატეგორიაცაა, რამდენადაც მათ წარმოშობის, განვითარების სტადიები გააჩნიათ, ანუ დროში იცვლებიან (3, გვ. 4 - 5).

პროფესორ ა.ი. ზარიცკის მოსაზრების მიხედვით, ფინანსების როგორც ისტორიული კატეგორიის წარმოშობა, განპირობებულია ისეთი ფაქტორებით, როგორცაა: შრომის საზოგადოებრივი განაწილება და საზოგადოების სოციალურ ჯგუფებად დაყოფა; სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების განვითარება წარმოების ზრდასთან და მთლიანი შიდა პროდუქტისა (მშპ) და ეროვნული შემოსავლის (ეშ) გადიდებასთან დაკავშირებით; დამოუკიდებელი, თვითრეგულირებადი მეურნე სუბიექტების წარმოშობა, რომლებიც სამეწარმეო საქმიანობას ახორციელებენ და წარმოებისათვის საჭირო ფულად ფონდებს ქმნიან; ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შექმნა (4, გვ. 3).

რაც შეეხება ფულს, მის წარმოშობას გაცვლის წარმოქმნამ შეუწყო ხელი. ნამდვილად, ფულიშეიძლება ბაზარზე მიწოდებადი ნებისმიერ საქონელზე გაიცვალოს, ანუ იგი ეკონომიკური ანგარიშსწორების საშუალებას წარმოადგენს. ამიტომ, შეიძლება კონსტატირებული იქნეს, რომ ნებისმიერი სახელმწიფოს ეკონომიკაში ფულის როლი მეტად მნიშვნელოვანია, და იგიმის მიერ შემდეგი ძირითადი ფუნქციების შესრულების მეშვეობით ვლინდება: „ფული - ღირებულების საზომი“; „ფული - მიმოქცევის საშუალება“; „ფული - გადახდის საშუალება“; „ფული - დაგროვების საშუალება“; „ფული - მსოფლიო ფული“.

რეალობაა, რომ „ფულს“ (როგორც „ფინანსებსაც“) დიდი ხნის ისტორია გააჩნიათ, და შესაბამისად, კონკრეტულ-ისტორიულ კატეგორიას წარმოადგენენ. ამავე დროს, სამეცნიერო და სასწავლო ლიტერატურის ანალიზმა დაგვანახა, რომ მეცნიერები ჯერ კიდევ ვერ მივიდნენ ერთიან შეთანხმებამდე ფულის წარმოშობის ხელშემწყობი ძირითადი მოტივების განსაზღვრის საკითხთან მიმართებაში.

თუმცა საჭიროა კონსტატირებული იქნეს, რომ თანამედროვე პირობებში, მეცნიერებაში არსებული ფულის წარმოშობის თეორიებს

შორის, ყველაზე უფრო - ორმა, უფრო ზუსტად: რაციონალისტურმა და ევოლუციურმა თეორიებმა მიიღეს გავრცელება.

ასე, მაგალითად, რაციონალისტური თეორიის წარმომადგენლები ფულის წარმოშობას ადამიანების შეგნებული ქმედებების შედეგს უკავშირებენ და ამტკიცებენ, რომ ფული შეგნებულად იყო გამოგონებული და ადამიანების მიერ გაცვლის პროცესის გამარტივებისათვის შემოღებული. სხვა სიტყვებით, მოცემული კონცეფციის ჩარჩოებში ფული როგორც ხელოვნური სოციალური პირობითობა განიხილება.

მიცემული თეორიის ფუძემდებელს ძველბერძნეთის მეცნიერი არისტოტელი წარმოადგენს. შემდგომში, ფულის წარმოშობისადმი მსგავსი სახის მიდგომას მრავალი თანამედროვე მეცნიერ-ეკონომისტების ნაშრომებში ჰქონდა ადგილი, რომელთა შორისაა: მაგალითად, პოლ სამუელსონი, ჯონ გელბრეიტი და სხვები.

ევოლუციური თეორიის წარმომადგენლები, პირიქით, ფულის წარმოშობას ხსნიან გაცვლი პროცესების სტიქიური განვითარების როგორც შედეგს, რამაც გაცვლისადმი ყველაზე მეტი შესაძლებლობის მფლობელი საქონელის გამოყოფამდე მიგვიყვანეს, და სწორედ რომელმაც შემდგომში ფულადი ფუნქციების შესრულებაც დაიწყო (5, გვ. 4 - 5). სხვა სიტყვებით, ფულის წარმოშობის უშუალო მიზეზია - ადამიანის ნებისაგან დამოუკიდებელი საბაზრო ძალების, ანუ სტიქიური ძალების ქმედებები.

ავლნიშნავთ, რომ მოცემული კონცეფცია პირველად კ. მენეგერის და კ. მარქსის მიერ იყო ჩამოყალიბებული. თანამედროვე მეცნიერებს შორის ევოლუციური თეორიის მომხრეებს წარმოადგენენ: ფრიდრიხ ფონ ზაიკი, აგრეთვე მიურეი როტბარდი.

ამრიგად, შეიძლება კონსტატირებული იქნას, რომ „ფული“:

- მრავალწახნაგოვანი და რთული კატეგორიაა;
- ეკონომიკური კეთილდღეობის განსაკუთრებული ტიპია;

- გაცვლის საერთოაღიარებული საშუალებაა, რომლის ჩარჩოებში, როგორც წესი, ღირებულების ორმხრივი (ანუ შემხვედრი, ექვივალენტური) მოძრაობა მიმდინარეობს, რომელთაგან ერთ-ერთი ფულად ფორმაში, მეორე კი - სასაქონლო ფორმაში ხორციელდება;
- სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკური რეგულირების მიზნებისათვის გამოიყენება;
- მხოლოდ მათთვის დამახასიათებელ ფუნქციებს ასრილებს.

ფინანსებისათვის, ფულისაგან განსხვავებით, როგორც რიგი თანამედროვე მეცნიერი სამართლიანად აღნიშნავს, ძირითადის და განმსაზღვრელის სახით - განმანაწილებელი და საკონტროლო ფუნქციებია დამახასიათებელი. პროფესორი ნ.ი. ხიმიჩევას მოსაზრების მიხედვით, ფინანსების მეშვეობით ხორციელდება მთლიანი შიდა პროდუქტისა (მშპ) და ეროვნული შემოსავლის (ეშ) განაწილება, აგრეთვე ქვეყნის მატერიალური და სოციალური კეთილდღეობების კონტროლი (6, გვ. 23).

ი. უ. კროხინა აღნიშნავს, რომ ფინანსების რილი საზოგადოებრივი ურთიერთობების რეგულირების შესაძლებლობაში და აღნიშნულ ურთიერთობებზე კონტროლის განხორციელებაში გამოიხატება. საკუთარ პოზიციას მოცემული ავტორი ასაბუთებს იმით, რომ ფინანსების გამოყენების მეშვეობით სახელმწიფო - ეკონომიკის რეგულირებას, სოციალურ და პოლიტიკურ პროცესებზე ზემოქმედებას ახორციელებს. მარეგულირებელის ფუნქცია - ფინანსების მეშვეობით (სახელმწიფო ხარჯები, გადასახადები, სახელმწიფო კრედიტი) სახელმწიფოს მიერ კვლავწარმოების პროცესში ჩარევასთან არის დაკავშირებული. ეკონომიკისა და სოციალური ურთიერთობების რეგულირების მიზნით - ფინანსური და საბიუჯეტო დაგეგმვა, ფასიანი ქაღალდების ბაზრის სახელმწიფოებრივი რეგულირება გამოიყენება.

გარდა ამისა, მოცემული ავტორის მოსაზრების მიხედვით, ფულად ფორმაში გამოხატულ საჯარო ფინანსებს - მთლიანობაში

კვლავწარმოების პროცესისა და მისი ცალკეული ფაზების ფინანსური რესურსებისა და ფონდების მეშვეობით გამოხატვის თავისებურება, ანუ მისი რაოდენობრივი მხარის გამოხატვა ახასიათებთ, რაც თავის მხრივ ფინანსური რესურსების ფონდების აკუმულირების, განაწილებისა და გამოყენების სისტემატურად კონტროლის შესაძლებლობას იძლევა (7, გვ. 18).

იმის შესახებ, რომ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ ცხოვრებაში ფინანსების როლი მათ განაწილებით და საკონტროლო ფუნქციებში გამოიხატება, ასევე მ.გ. კარასაევაც აღნიშნავს. ასე, მაგალითად, განაწილებითი ფუნქცია, მოცემული ავტორის მისაზრებით, მდგომარეობს იმაში, რომ მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) ღირებულება იქნეს განაწილებული და ამით თითოეული მეურნე სუბიექტი მისთვის საჭირო ფინანსური რესურსებით იქნეს უზრუნველყოფილი. გარდა ამისა, ფინანსების მეშვეობით ფულადი სახსრები სახელმწიფოს, მუნიციპალური წარმონაქმნების, საწარმოების, ორგანიზაციების, ფიზიკური პირების განკარგულებაშიც გადადის.

ფინანსების საკონტროლო ფუნქცია - განაწილებითი პროცესის მთლიან მსვლელობაზე რაოდენობრივად თვალყურის დევნების მათ შესაძლებლობაში გამოიხატება. ფინანსები მუდმივ შეტყობინებას (გაფრთხილებას) იძლევიან იმის შესახებ, თუ რა მდგომარეობაა ამა თუ იმ ფულად ფონდებში ფინანსური რესურსების მობილიზაციის პროცესთან მიმართებაში, როგორ გამოიყენება ფინანსური რესურსები და ა.შ. (8, გვ. 11).

ფინანსების ფუნქციასთან დაკავშირებული საკითხების გაანალიზებით, ა.ე. ზარიცკი აღნიშნავს, რომ მათი განაწილებითი ფუნქცია საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში (მატერიალურ წარმოებაში, არამატერიალურ სფეროში, მიმოქცევის სფეროში) ხორციელდება. ამასთან მოცემული ავტორი განაწილების სუბიექტებს მიაკუთვნებს - მიკროდონეზე იურიდიულ და ფიზიკურ პირებს, ხოლო მაკროდონეზე კი - სახელმწიფოს; განაწილების

ობიექტებს - მთლიან შიდა პროდუქტს (მშპ) და ეროვნულ შემოსავლებს (ეშ) ფულად ფორმაში. განაწილებითი ფუნქციის მეშვეობით ხორციელდება ახალი ღირებულების განაწილება (მიკროდონეზე) და აღნიშნული ღირებულების გადანაწილება (მაკროდონეზე). თავის მხრივ, ფინანსების საკონტროლო ფუნქცია მეშვეობით - მშპ-სა და ეშ-ის განაწილების პროპორციებში წარმოშობილი გადახრების, მიზნობრივი ფულადი ფონდების თავისდროულად და სრულად შექმნის, წარმოების პროცესის საჭირო რესურსებით უზრუნველყოფადობის შესახებ შეტყობინებას ახორციელებს. ფინანსების მარეგულირებელი ფუნქცია - სახელმწიფოს მიერ ფინანსების მეშვეობით კვლავწარმოების პროცესში ჩარევასთან არის დაკავშირებული. მიკროდონეზე (საწარმო) აღნიშნული ფუნქცია სხვადასხვა ფონდების შექმნით მის საქმიანობას ასტიმულირებს, ხელს უწყობს საწარმოო პროცესის ხარისხის გაუმჯობესებას, მისი მოცულობის გადიდებას, მუშაკების მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებას. მაკროდონეზე (სახელმწიფო) აღნიშნული ფუნქცია, სახელმწიფო ხარჯების, გადასახადების, სახკრედიტის გამოყენებით, იგივე შედეგებს აღწევს (4, გვ. 7 - 8).

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის შეჯამებით, შეიძლება შემდეგი სახის დასკვნა იქნეს გაკეთებული:

1. „ფინანსები“ და „ფული“ - ნებისმიერი თანამედროვე სახელმწიფოს ეკონომიკის ფუნქციონირებისა და განვითარების განუყოფელი და აუცილებელი ელემენტების გამომხატველი, გარკვეული ფუნქციების ერთობლიობის შემსრულებელი, რიგი განმასხვავებელი ნიშნებისა და თვისებების მქონე ეკონომიკის სხვადასხვა მხარეს (ელემენტებს) წარმოადგენენ, რომლებიც ერთმანეთს შორის როგორც მიზეზს და შედეგს განასახიერებენ.
2. ფინანსები ფულადი ურთიერთობების ყველა სფეროს კი არა, არამედ მის ნაწილს მოიცავენ, რომლის მეშვეობით სახელმწიფოს, მისი ტერიტორიული ქვედანაყოფების, აგრეთვე საწარმოების,

ორგანიზაციების, დაწესებულებების ფულადი ფონდები წარმოიშობა.

3. ფინანსური ურთიერთობები განსხვავდება ფულადი ურთიერთობებისაგან ეკვივალენტურობის ნიშნის მიხედვით, რამდენადაც ფინანსები შემხვედრი დაკმაყოფილების შექმნისათვის არ არის მოწოდებული და მათი მოძრაობა ანაზღაურებადობის ხასიათს არ ატარებს.
4. ფინანსური ურთიერთობები - ყოველთვის განაწილებითი ურთიერთობებია, რადგანაც ისინი საზოგადოებრივი პროდუქტის განაწილების სტადიაზე, და არა მისი წარმოების, გაცვლის ან მოხმარების სტადიებზე წარმოიშობიან. ფინანსური ურთიერთობების ერთ-ერთ სუბიექტს ყოველთვის სახელისუფლებო უფლებამოსილებები აქვს მინიჭებული.

დასკვნა. მიგვაჩნია, რომ თანამედროვე პირობებში „ფინანსები“ დასაშვებია შემდეგ სამ ასპექტში იქნეს განხილული: როგორც ეკონომიკური კატეგორია- ფინანსები თავისთავად ეკონომიკური ფულადი ურთიერთობების ერთობლიობას წარმოადგენენ, რომლებიც მთლიანად ქვეყნის, მისი სუბიექტების, მუნიციპალური წარმონაქმნების, აგრეთვე საწარმოების, ორგანიზაციების, დაწესებულებების სჭირო ფულადი სახსრების ფონდების ფორმირების, განაწილებისა და ამოცანების - გაფართოებული კვლავწარმოების, მთლიანობაში სახელმწიფოს უსაფრთხოების უზრუნველყოფის, აგრეთვე სოციალური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების რეალიზაციისათვის წარმოიშობიან; როგორც მატერიალური კატეგორია - ფინანსები თავისთავად ქვეყნის, მისი სუბიექტების, მუნიციპალური წარმონაქმნების, აგრეთვე საწარმოების, ორგანიზაციების, დაწესებულებების ფულად ფონდებს წარმოადგენენ; როგორც სამართლებრივი კატეგორია - ფინანსები თავისთავად ქვეყნის, მისი სუბიექტების, მუნიციპალური წარმონაქმნების, აგრეთვე საწარმოების, ორგანიზაციების, დაწესებულებების ფულადი ფონდების ფორმირების, განაწილებისა და გამოყენების პროცესში, სამართლის ნორმებით

დარეგულირებული, წარმოშობადი საზოგადოებრივი
ურთიერთობების ერთობლიობას წარმოადგენენ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Эберг К.Т.Ф., Курс финансовой науки. СПб., 1913.
2. Тропская С.С. Эволюция понятия «финансы» и предмет финансового права, Государство и право. 2013, №2.
3. Финансы: Учеб. Пособие, Под ред. проф. А.М. Ковалевой. – Москва: Финансы и статистика, 1998.
4. Финансы и кредит, сост. А.Е. Зарицкий. Москва: АСТ, СПб.: Сова, Владимир:ВКТ, 2011.
5. Деньги. Кредит. Банки: учебное пособие, А.В. Власов. Ростов н, Д: Феникс, 2013.
6. Финансовое право: учебник, отв. ред. Н.И. Чимичева. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2012.
7. Крохина Ю.А. Финансовое право России: учебник. Москва: Норма, 2008.
8. Финансовое право российской Федерации: учебник, коллектив авторов, под ред. М.В. Карасевой. Москва: КНОРУС, 2012.
9. Чуева А.С., Иваненко И.Н. Финансы и деньги: Теоретико-правовая характеристика и соотношение. Научный журнал КубГАУ, №98 (04), 2014.